

BOOKA.

Knjiga **160**

OTESA MOŠFEG
**MOJA GODINA ODMORA I
OPUŠTANJA**

Naslov originala
Ottessa Moshfegh
My Year of Rest and Relaxation
© 2018 by Ottessa Moshfegh

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68
office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA
Sanja Bogičević

PREVOD SA ENGLESKOG
Aleksandar Milajić

LEKTURA
Borka Šlepčević

KOREKTURA
Branislava Cvetković

PRELOM
Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA
Javorka Đurić

ŠTAMPA
DMD Štamparija

Beograd, 2021.

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

OTESA MOŠFEG
**MOJA GODINA ODMORA I
OPUŠTANJA**

Preveo Aleksandar Milajić

Za Luka.
Mog jednog i jedinog.

Ako si pametan, bogat ili srećan
Možda ćeš izvrdati čovekove zakone
Ali unutrašnje zakone duha
I spoljašnje zakone prirode
Niko ne može,
Ne, to niko ne može...

Vuk koji živi u Lindsu, Džoni Mičel

Jedan

Kad god da sam se budila, bilo da je dan ili noć, odbauljala bih kroz osvetljeno mermerno predvorje svoje zgrade i otišla niz ulicu, pa iza ugla, gde se nalazio dragstor koji je radio non-stop. Tamo sam uzimala dve velike kafe s mlekom i po šest kesica šećera za svaku, prvu sam ispijala u liftu na povratku u stan, a onda drugu natenane, dok gledam filmove, grickam keksiće u obliku životinja i gutam *trazodon*, *ambijen* i *nembutal* sve dok ponovo ne zaspim. Tako sam izgubila pojam o vremenu. Prolazili su dani. Nedelje. Meseci. Kad se setim, naručivala sam hranu iz tajlandskog restorana prekoputa ili salatu od tunjevine iz bifea u Prvoj aveniji. Po buđenju sam u mobilnom telefonu nalazila glasovne poruke kojima mi kozmetički i spa saloni potvrđuju termine koje sam zakazala u snu. Uvek sam ih zvala da otkážem, što sam mrzela da radim jer sam mrzela da razgovaram s ljudima.

Na početku te faze, jednom nedeljno sam slala prljav veš na pranje i čekala da mi isporuče čist. Umirivalo me je šuškanje pocepanih najlon kesa na promaji što je vukla s prozora u dnevnoj sobi. Sviđalo mi se kad uhvatim dašak svežeg mirisa veša dok dremam na kauču. Međutim, posle izvesnog

vremena mi je dozlogrdilo da skupljam prljav veš i da ga guram u torbu. A zvuk moje mašine za pranje i sušenje veša remetio mi je san. Tako sam na kraju počela da bacam prljave gaćice. One starije su me ionako podsećale na Trevora. Neko vreme mi je poštom stizao prostački veš *Viktorijas sikreta* – kitnjaste drečavoružičaste i neonskizelene tange, čipkani bodiji i bebi-dolovi – sve uredno zapakovano u providne kese sa zaptivajućim zatvaračem. Samo sam ih trpala u plakar i išla po stanu bez veša. Povremeno su mi iz *Barnisa* i *Saksa* stizali paketi s muškim pidžamama i drugim stvarima za koje se uopšte nisam sećala da sam ih naručila, kao što su kašmirske čarape, majice s preslikačima, firmirane farmerke.

Tuširala sam se uvrh glave jednom nedeljno. Prestala sam da čupam obrve, da se blajham, da se depiliram, prestala sam da se češljam. Ništa hidratacija i piling. Ništa brijanje. Retko sam napuštala stan. Sve račune sam prebacila na automatsku naplatu. Sve dažbine za stan i za kuću pokojnih roditelja na severu platila sam godinu dana unapred. Zakupci su mi uplaćivali stanarinu direktno na račun svakog meseca. Za pomoć za nezaposlene bilo je dovoljno da jednom nedeljno pozovem automat i pritisnem 1 za „da“ kad me robot pita jesam li se iskreno trudila da nađem posao. To mi je bilo dovoljno da pokrije participaciju za sve lekove i potrepštine iz dragstora. Uz to sam imala i deonice. Finansijski savetnik mog oca vodio je računa o svemu i slao mi je tromesečne izveštaje koje nikad nisam čitala. Imala sam dosta novca na račun – dovoljno za život nekoliko godina pod uslovom da ne uradim ništa spektakularno. A povrh svega, imala sam i visok limit na kreditnoj kartici. Novac me nije brinuo.

Počela sam da „hiberniram“ koliko mogu sredinom juna 2000. Imala sam dvadeset šest godina. Kroz polomljenu

lajсну na roletni gledala sam kako leto zamire a jesen postaje hladna i siva. Mišići su mi se topili. Posteljina na krevetu je požutela, iako mi se najčešće dešavalo da zaspim na kauču ispred televizora, kupljenom u *Poteri barnu*, na plavo-bele pruge, uleglom i prekrivenom mrljama od kafe i znoja.

U budnom stanju sam uglavnom gledala filmove. Nisam mogla da podnesem uobičajeni televizijski program. Pogotovo u početku, televizija mi je previše uzburkavala osećanja, i onda sam automatski uzimala daljinski i počinjala da menjam kanale, podsmevajući se svemu i sve više se nervirajući. Jedine vesti koje sam mogla da čitam bili su bombastični naslovi u lokalnim dnevnim novinama u dragstoru. Samo bih prešla pogledom preko njih dok sam plaćala svoje dve kafe. Buš protiv Gora na predsedničkim izborima. Neko važan je umro, dete je oteto, senator ukrao novac, čuveni sportista vara trudnu ženu. U Njujorku se štošta dešavalo – uvek se dešava – ali ništa od svega toga mene nije doticalo. To je bila lepota spavanja – stvarnost se izmeštala, pojavljivala se u mom umu samo u prolazu, poput kakvog filma ili sna. Bilo je lako ignorisati ono što me ne pogađa. Radnici podzemne železnice stupili u štrajk. Uragan došao i prošao. Nije me bilo briga. Mogli su da nas napadnu vanzemaljci, moglo je da dođe do najezde skakavaca, i ja bih to primetila, ali se nimalo ne bih zabrinula.

Kad mi zatreba još tableta, odlazila sam u drogeriju *Rajt ejd* tri ulice niže. To je uvek bio bolan poduhvat. Sve mi je smetalo dok sam hodala Prvom avenijom. Bila sam kao novorođenče – smetao mi je vazduh, smetala mi je svetlost, svaka pojedinost spoljašnjeg sveta izgledala mi je napadno i neprijateljski. Alkoholu sam pribegavala samo tim danima kad moram da se zaputim do apoteke – čašica votke

pre nego što izađem i samo prođem kraj svih malih bistroa, kafića i prodavnica u koje sam zalazila nekad, dok sam se pretvarala da živim. Mimo toga, trudila sam se da ograničim kretanje isključivo na svoj kvart.

Svi prodavci u dragstoru bili su mladi Egipćani. Izuzev moje psihijatrice, doktorke Tatl, moje prijateljice Rive i portira u zgradi, jedini ljudi koje sam redovno viđala bili su ti Egipćani. Bili su relativno zgodni, neki više, neki manje. Jake brade i muževnog čela, ćelavi, gustih obrva. I svi su izgledali kao da imaju ajlajner. Bilo ih je petorica-šestorica, pretpostavljala sam da su svi u nekom srodstvu. Njihov stil bio mi je odbojan. Nosili su fudbalske dresove, trkačke kožne jakne i zlatne lance s krstom, i uvek su slušali radio-stanicu Z100. Nisu imali nimalo smisla za humor. Kad sam se tek bila doselila u taj kraj, uvek su flertovali sa mnom, ponekad čak i previše napadno. Ali otkako sam počela da se pojavljujem u čudna doba dana, krmeljivih očiju i sa osušenom sluzi u uglovima usana, prestali su da mi se nabacuju.

„Imaš nešto“, rekao mi je momak za kasom jednog jutra, pokazujući dugim smeđim prstima svoju bradu. Samo sam odmahнула rukom. Kasnije sam utvrdila da svud po licu imam skorele tragove paste za zube.

Nakon nekoliko meseci pojavljivanja u zarozanom, polubudnom stanju, počeli su da me oslovljavaju sa „šefice“ i spremno su prihvatili mojih pedeset centi kad ih zamolim za cigaretu, što sam često radila. Bilo je mnogo drugih mesta gde sam mogla da odlazim po kafu, ali taj dragstor mi je bio potaman. Bio je blizu, kafa je uvek bila jednako loša i nisam morala da slušam nikoga dok naručuje brioš i late bez pene. Nije bilo slinave dece i dadilja iz Švedske. Nije bilo sterilnih poslovnih ljudi, niti parova na sastanku. Kafa

iz dragstora bila je kafa za radničku klasu – kafa za portire, kurire, majstore, kuhinjske pomoćnike i kućne pomoćnice. Tamo je vazduh uvek vonjao na jeftine deterdžente i vlagu. Zamrzivač im je uvek bio pun sladoleda i plastičnih čaša s ledom. Police od prozirnog pleksiglasa iznad kase bile su pune žvaka i bombona. Nikad se ništa nije menjalo: uredno poređane cigarete, koturovi sa srećkama, dvanaest vrsta flaširane vode, pivo, tost, frižider s mesnim prerađevinama i sirevima koje niko nikad nije kupovao, bajate slatke zemičke, korpe voća u plastičnim omotima, čitav zid prekriven časopisima koje sam se trudila da ne gledam. Nisam htela da čitam ništa osim novinskih naslova. Klonila sam se svega što bi moglo da mi čačne um ili pobudi zavist ili nemir. Gledala sam u pod.

Riva je imala običaj da se s vremena na vreme pojavi s bocom vina, navaljujući da mi malo pravi društvo. Majka joj je umirala od raka. To je bio jedan od mnogih razloga zašto nisam želela da je viđam.

„Zaboravila si da ću doći?“, pitala bi me, a zatim bi šmugnula kraj mene, pa produžila u dnevnu sobu i upalila svetlo. „Čule smo se sinoć, zar se ne sećaš?“

Volela sam da je pozovem telefonom kad *ambijen* tek počne da me hvata, ili *zolfoton*, ili nešto treće. Po njenim tvrdnjama, u tim prilikama htela sam da razgovaram jedino o Harrisonu Fordu ili Vupi Goldberg, što njoj nije smetalo. „Sinoć si mi prepričala *Ludilo* od početka do kraja. I odglumila si čitavu scenu vožnje, onu s kokainom. Pričala si kao navijena.“

„Emanuel Senje je sjajna u tom filmu.“

„Isto to si rekla i sinoć.“

U meni su se mešali olakšanje i iznerviranost kad se pojavi, kao kad te neko prekine usred samoubistva. Doduše, ja

nisam htela da se ubijem. Štaviše, to je bila suprotnost samoubistvu. Moja hibernacija je bila pokušaj samoodržanja. Mislila sam da će mi to spasti život.

„A sad pravo na tuširanje“, govorila mi je, produžavajući ka kuhinji. „Izbaciću đubre.“

Volela sam Rivu, ali više mi se nije dopadala kao osoba. Družile smo se još od studentskih dana, dovoljno dugo da se jedino što nas vezuje svede na zajedničke uspomene, složeni splet nezalečenih rana, sećanja, zavisti, poricanja i nekoliko haljina koje sam joj dozvolila da pozajmi i za koje je obećala da će ih odneti na hemijsko čišćenje i vratiti, ali nikad to nije učinila. Radila je kao izvršni asistent u agenciji za osiguranje i trgovinu akcijama u Midtaunu¹. Bila je jedinica, gimnastičarka odmalena, imala je na vratu crveni beleg u obliku Floride i večito je žvakala žvakaću gumu, zbog čega je imala problem s viličnim zglobovima, a dah joj je zaudarao na bombone s ukusom cimeta i zelene jabuke. Volela je da navrati, da napravi sebi mesta na fotelji, da prokomentariše u kakvom je stanju stan i napomene da izgledam kao da sam još više smršala, da se žali na posao, ne prestajući da doliva sebi vino posle svakog gutljaja.

„Niko ne shvata kako mi je“, rekla je. „Uzimaju zdravo za gotovo to što sam uvek vesela. Te seronje misle da mogu svakog ko je nižeg ranga od njih da tretiraju kao da je govno. A od mene očekuju da se kikoćem, da budem slatka i šaljem njihove faksove? Ma nek se nose. Nek očelave i gore u paklu.“

Riva je bila u vezi sa svojim šefom Kenom, sredovečnim muškarcem koji je imao ženu i dete. Nije krila da je opsednuta

1 Deo Njujorka. (Prim. prev.)

njim, mada se trudila da prikrije da imaju seksualne odnose. Jednom mi je pokazala njegovu sliku u prospektu firme – visok, plećat, bela košulja, plava kravata, lice toliko neupečatljivo, toliko dosadno, kao da je izliveno od plastike. Riva je padala na starije muškarce isto kao ja. Naši vršnjaci, tvrdila je, previše su banalni, previše sentimentalni, previše zahtevni. Mogla sam da razumem njenu zgroženost, ali takvog nikad nisam upoznala. Svi muškarci s kojima sam izlazila, i mlađi i stariji, bili su uzdržani i neprijazni.

„To je zato što si i ti hladna“, objasnila mi je Riva. „Sličan se sličnom raduje.“

Kao prijateljica, Riva je svakako bila banalna, sentimentalna i zahtevna, ali i veoma potuljena, a povremeno i izuzetno nadobudna. Nije mogla ili nije htela da razume zašto želim neprestano da spavam i stalno mi je popovala i govorila mi da se „suočim sa istinom“, o kojoj god mojoj lošoj navici da je u tom trenutku reč. Onog leta kad sam počela da spavam, prigovarala mi je da ću „nagrđiti to izvajano telo“. „Pušenje ubija.“ „Treba više da izlaziš.“ „Unosiš li dovoljno belančevina?“ I tome slično.

„Riva, nisam dete.“

„Samo sam zabrinuta za tebe. Jer mi je stalo. Jer te volim“, glasilo je njen odgovor.

Još otkako smo se upoznale na prvoj godini koledža, Riva ni za živu glavu ne bi učinila ništa što bi naružilo sliku o njoj. A nije bila savršena. „Nije ni ona cvečka“, što bi rekla moja majka. Već godinama sam znala da je bulimična. Znala sam da masturbira električnim masažerom za vrat jer se stidi da ode u seks-šop i kupi čestit vibrator. Znala sam da je do grla u dugovima, da još nije otplatila studentski kredit i da godinama gomila platne kartice ispucane do limita, da

krade reklamne uzorke na odeljenju kozmetike u makrobiotičkoj prodavnici prekoputa svog stana na Aper Vest Sajdu. Videla sam testere kojekakvih preparata u velikom nesese-ru koji svuda nosi sa sobom. Robovala je taštini i statusnim simbolima, što nije ništa neuobičajeno za mesto kao što je Menhetn, ali mi je njen očaj neopisivo išao na živce. Zbog toga mi je bilo teško da poštujem njenu inteligenciju. Bila je potpuno opsednuta robnim markama, praćenjem trendova, potrebom da se „uklopi“. Redovno je odlazila u Kinesku četvrt po najnovije kopije firmiranih tašni. Jednom mi je za Božić poklonila novčanik *Dunija i Berka*. Kupila nam je iste lažne *Koučove* priveske za ključeve.

Da ironija bude veća, ta njena želja da bude otmena oduvek joj je bila izvor nimalo otmene patnje. „Uvežbana prefinjenost nije prefinjena“, pokušala sam jednom da joj objasnim. „Šarm nije frizura. To ili imaš, ili nemaš. Što se više trudiš da pratiš modu, to ćeš jeftinije izgledati.“ Ništa joj nije smetalo više od žena koje bez imalo truda izgledaju lepo, kao što sam ja. Kad smo jednog dana na videu gledale film *Pre svitanja*, rekla je: „Jesi li znala da je Žili Delpi feministkinja? Pitam se da li se zato ne trudi da smrša. Jesi li videla koliko su joj mekane mišice? Ovde joj to niko ne bi tolerisao. Mlitave mišice su propast. Isto kao i rezultat maturalnog ispita. Ako imaš manje od hiljadu četiristo poena – ne postojiš.“

„Jesi li srećna zato što Žili Delpi ima mlitave mišice?“, pitala sam je.

„Ne“, rekla je nakon kraćeg razmišljanja. „Ne bih to nazvala srećom. To je više zadovoljstvo.“

Zavist je bila jedna od retkih stvari koje Riva nije pokušavala da sakrije od mene. Još od početka našeg druženja, kad god bih joj rekla da mi se nešto lepo desilo, ona bi zaječala:

„Nije pošteno“. To se ponavljalo toliko često da joj je prešlo u vrstu uzrečice koju bi samo dobacila ravnodušnim glasom. To joj je bio automatski komentar bilo da je posredi moja dobra ocena, novi ruž, poslednji sladoled ili skupa frizura. „Nije pošteno.“ Na to bih prstima napravila krst i podigla ga između nas, kao da se time štitim od zavisti i mržnje. Jednom sam je pitala ima li ta njena zavidljivost veze s tim što je Jevrejka i da li veruje da je meni sve lakše zato što sam iz bogate porodice.

„Nije to zato što sam Jevrejka“, sećam se da je rekla. Bilo je to pred kraj studija, kad sam bila među najboljima u generaciji iako sam tokom završne godine izostala s više od polovine časova, dok je Riva jedva dobila prelaznu ocenu na završnom ispitu. „To je zato što sam debela.“ Uopšte nije bila debela. Štaviše, bila je veoma lepa.

„I volela bih da povedeš više računa o sebi“, rekla je jednog dana kad me je zatekla polubudnu. „Znaš, ja to ne mogu umešto tebe. Šta ti se toliko sviđa kod Vupi Goldberg? Pa ona nije čak ni zabavna. Treba da gledaš filmove koji će te razveseliti. Kao što je *Ostin Pauers*. Ili onaj s Džulijom Roberts i Hjuom Grantom. Odjednom si postala Vinona Rajder iz *Neprilagođene*. Iako više ličiš na Andželinu Džoli. U tom filmu je plavuša.“

Eto kako je izrazila brigu za moje zdravlje. A nije joj se sviđalo ni to što sam „na lekovima“.

„Stvarno ne bi trebalo da mešaš alkohol sa svim tim lekovima koje uzimaš“, rekla je dovršavajući vino. Pustila sam je da ispije celu bocu. Na studijama je okapavanje po barovima zvala „odlazak na terapiju“. Mogla je u cugu da ispije ceo viski sauer. Između pića je gutala *advil*. Tvrdila je da tako podiže prag tolerancije. Verovatno je tad mogla da se okarakteriše kao alkoholičar. Ali bila je u pravu što se tiče mene. Ja *jesam*

bila „na lekovima“. Pila sam desetak tableta dnevno. Ali sve je to bilo pod kontrolom, mislila sam. Potpuno legitimno. Samo sam htela da neprestano spavam. Imala sam plan.

„Nisam navučena ili tako nešto“, branila sam se. „Pravim pauzu. Ovo je moja godina odmora i opuštanja.“

„Blago tebi“, na to će Riva. „Ne bih se bunila da malo ne idem na posao, da se samo izležavam, gledam filmove i spavam povozdan. Ali ne žalim se. Prosto nemam taj luksuz.“ Kad se napije, podigla bi noge na stočić, gurnula svoju prljavu odeću i neotvorenu poštu na pod, a zatim počela da raspreda o Kenu i da me upućuje u događaje iz poslednje epizode njihove sapunice *Romansa na poslu*. Hvalila se zabavnim stvarima koje će raditi za vikend, žalila se da je digla ruke od poslednje dijete i da zato mora duže da ostaje u teretani kako bi to nadoknadila. A na kraju bi se rasplakala zbog majke. „Prosto ne mogu više da razgovaram s njom kao nekad. Strašno sam tužna. Osećam se tako napušteno. Strašno, strašno sam usamljena.“

„Svi smo usamljeni, Riva“, rekla sam joj. I to je bila istina: ja sam bila sama isto kao i ona. To je bila najveća uteha koju sam mogla da joj pružim.

„Znam da moram da se spremam za najgore što se tiče mame. Prognoze nisu dobre. Mislim da čak i ne shvatam do kraja priču o njenom raku. Zbog toga sam očajna. Znaš, volela bih da imam nekog da me zagri. Je li to jadno?“

„U rasulu si“, rekoh. „To zvuči frustrirajuće.“

„A tu je i Ken. Prosto ne mogu to da podnesem. Radije bih se ubila nego da budem potpuno sama“, rekla je.

„Makar možeš da biraš.“

Onda bismo, ako sam raspoložena, naručile salate iz tajlandskog restorana i gledale filmove na pretplatničkim

kanalima. Više sam volela svoje VHS trake, ali Riva je uvek htela da pogleda nešto što je „novo“, „hit“ i „navodno dobro“. Silno se dičila time što je poznavalac pop kulture tog vremena. Zнала je sve najnovije tračeve o poznatima, pratila je poslednje modne trendove. Mene je za sve to bolelo uvo. Riva je, međutim, čitala *Kosmopoliten* i pratila *Seks i grad*. Bila je takmičarski nastrojena u pogledu lepote i „životne mudrosti“. Smatrala je da je njena zavist potpuno opravdana. U poređenju sa mnom, bila je „neprivilegovana“. A po njenim merilima, bila je potpuno u pravu: izgledala sam kao manekenka, imala sam novac koji nisam zaradila, nosila sam pravu firmiranu odeću, završila sam istoriju umetnosti, što je značilo da sam „kulturalna“. Riva je, s druge strane, poticala s Long Ajlanda, bila je osmica na skali do deset, mada je sebe nazivala „njujorškom trojkom“, a završila je ekonomiju ili, kako je ona to zvala, „fakultet za azijske štrebere“.

Živela je na drugom kraju grada, u stanu na trećem spratu zgrade bez lifta, u kom je uvek vonjalo na znojavu odeću za teretanu, pomfrit, lajsol i parfem *tomi gerl*. Iako mi je dala rezervne ključeve čim se uselila, bila sam tamo svega dvaput u pet godina. Više je volela da ona dolazi kod mene. Mislim da joj je godilo što je moj portir prepoznaje, da se vozi otmenim liftom sa zlatnim tasterima, da gleda kako traćim svoju raskoš. Ne znam šta je to bilo u njoj. Nisam mogla da je se ratosiljam. Obožavala me je, ali me je i mrzela. Moju borbu sa očajem videla je kao parodiju sopstvenih nesrećnih okolnosti. Ja sam sâma odabrala samoću i besciljnost, dok Riva, ma koliko se trudila, nikako nije uspevala da dobije ono što želi – ni muža, ni decu, ni zvezdanu karijeru. I zato, kad sam počela da spavam, mislim da je donekle uživala gledajući kako se raspadam i pretvaram u beskorisnu mrcinu, baš kao

što je i priželjkivala da završim. Nisam osećala potrebu da se nadmećem s njom, ali ljutilo me je što je takva i zato smo umele da se posvađamo. Pretpostavljam da tako izgleda kad imaš sestru, nekog ko te toliko voli da je spreman da ti ukaže na sve tvoje nedostatke. Čak ni vikendom, kad ostane do kasno, nije htela da prespava kod mene. Ne bih to ni želela, ali uvek je pravila predstavu od toga, kao da ima obaveze koje nikad neću razumeti.

Jedne noći sam je slikala polaroid aparatom i zadenula sliku za okvir ogledala u dnevnoj sobi. Mislila je da je posredi odraz ljubavi, ali meni je ta slika zapravo bila podsetnik na to koliko malo uživam u njenom društvu, ako mi padne na pamet da je pozovem kad lekovi sledeći put počnu da me hvataju.

„Pozajmiću ti svoje diskove za dizanje samopouzdanja“, rekla mi je, mada nisam pokazivala nikakve nagoveštaje zabrinutosti ili zebnje.

Riva je obožavala knjige za samopomoć i radionice na kojima se obično nova dijeta kombinovala sa savetima o profesionalnom razvoju i ponašanju u emocionalnim vezama, a sve pod maskom podučavanja mladih žena kako da „u potpunosti ostvare svoj potencijal“. Svakih nekoliko nedelja imala je novi pogled na život, a ja sam morala sve to da slušam. „Nauči da prepoznaš kad si umorna“, savetovala mi je jednom prilikom. „Danas se previše mladih žena iznuruje do iznemoglosti.“ Među savetima koje je dobila na radionici *Izvučite maksimum iz svakog dana*, *dame* bila je i preporuka da se nedeljom uveče unapred isplanira odevna kombinacija za svaki radni dan.

„Tako ujutru ne moraš da se predomišljaš.“

Strašno mi je išlo na živce kad počne tako da govori.

„Hajde sa mnom u *Sejnts*. Biće žensko veče. Za devojke su do jedanaest sva pića besplatna. Videćeš sebe u novom

svetlu.“ Bila je stručnjak da iskombinuje instant savet s bilo kakvim izgovorom da se narolja.

„Ne izlazi mi se, Riva“, odvrtila sam.

Oborila je pogled na svoje šake, igrala se prstenjem, počela se po vratu, a zatim se zagledala u pod.

„Nedostaješ mi“, rekla je blago napuklim glasom. Možda je mislila da će se te reči probiti do mog srca. Celog dana sam zobala *nembutale*.

„Verovatno ne bi trebalo više da se družimo“, kazala sam joj, protežući se na kauču. „Razmišljala sam o tome i stvarno ne vidim zašto bismo nastavile.“

Samo je sedela i pesnicama gnječila butine. Posle minut-dva ćutanja, pogledala me je i stavila kažiprst ispod nosa, to je uvek radila pre nego što će se rasplakati. Izgledala je kao da imitira Adolfa Hitlera. Povukla sam džemper preko glave i stisnula zube trudeći se da se ne nasmejem, dok je ona frfljala, cijukala i pokušavala da se sabere.

„Ja sam ti najbolja drugarica“, rekla je plačljivo. „Ne možeš tek tako da me otkaiš. To bi bilo veoma autodestruktivno.“

Spustila sam džemper kako bih povukla dim. Ona je počela da maše rukom ispred lica i tobože se zakašljala. A onda se okrenula ka meni. Pokušavala je da se okuraži time što će neprijatelja gledati pravo u oči. Videla sam joj strah u očima, kao da zuri u crnu rupu u koju bi mogla da upadne.

„Ja se bar trudim da promenim nešto i postignem ono što želim“, rekla je. „A ako izuzmemo spavanje, šta ti želiš od života?“

Odabrala sam da ignorišem njen sarkazam.

„Želela sam da budem umetnica, ali nemam dara“, rekla sam.

„Zar ti za to stvarno treba dar?“

To je možda bilo nešto najpametnije što mi je Riva ikad rekla.

„Da“, odvratila sam.

Ustala je i otkuckala na visokim potpeticama, tiho zatvorivši vrata za sobom. Uzela sam nekoliko zanaksa i pojela nekoliko keksića, pa se zagledala u nabrano sedište prazne fotelje. Ustala sam i pustila *Tim snova*, a onda ga bezvoljno gledala dok nisam zaspala na kauču.

Riva je pozvala sat kasnije i ostavila poruku da mi je već oprostila što sam joj povredila osećanja, da je zabrinuta za moje zdravlje, da me voli i da me neće napustiti „šta god da se desi“. Dok sam to slušala, vilica mi se opustila kao da sam danima stiskala zube. Možda i jesam. A onda sam je zamislila kako šmrca u supermarketu dok bira šta će pojesti i isporučiti. Njena odanost je bila suluda. To nas je i održalo zajedno.

„Biće sve u redu“, rekla sam joj kad mi je saopštila da joj je majka na trećoj turi hemoterapije.

„Nemoj da lupaš“, rekla sam joj kad se njenoj majci rak proširio na mozak.

Ne mogu da navedem određeni događaj koji je izazvao moju odluku da uđem u hibernaciju. U početku sam samo htela nešto za smirenje, nešto što će mi prigušiti misli i stavove, pošto je u neprestanoj rafalnoj paljbi bilo teško ne omrznuti sve i svakog. Mislila sam da će život biti podnošljiviji ako moj mozak bude malo manje osuđivao svet što me okružuje. Januara 2000. krenula sam da odlazim kod doktorke Tatl. Počelo je vrlo nedužno: bila sam ophrvana tugom, teskobom, željom da pobeegnem iz zatvora koji su predstavljali moji um i telo. Doktorka Tatl je potvrdila da to nije ništa

neobično. Nije bila naročito dobar lekar. Pronašla sam je u telefonskom imeniku.

„Uхватili ste me u pravom trenutku“, rekla je kad sam je prvi put pozvala. „Upravo sam završila pranje sudova. Gde ste pronašli moj broj?“

„U imeniku.“

Volela bih da verujem da sam je odabrala nasumice, da je bilo nečeg sudbinskog u našem odnosu, nečeg nezemaljskog, ali ona je zapravo bila jedini psihijatar koji se javio na telefon u utorak u jedanaest uveče. Već sam bila ostavila desetak poruka na telefonskim sekretaricama pre nego što je doktorica Tatl podigla slušalicu.

„Danas najveću pretnju za mozak predstavljaju mikrotalasne pećnice“, objasnila mi je u razgovoru te večeri. „Mikrotalasi, radio-talasi. Ko zna kakvim nas frekvencijama zasipaju predajnici mobilne telefonije. Ali to nije moja oblast nauke. Ja se bavim lečenjem mentalnih oboljenja. Da li radite za policiju?“, pitala me je.

„Ne, radim u jednoj prodajnoj galeriji u Čelsiju.“

„A za FBI?“

„Ne.“

„CIA?“

„Ne. Zašto pitate?“

„Samo moram da vam postavim ova pitanja. DEA? FDA? NICB? NHCAA?² Jeste li privatni istražitelj koga je unajmilo fizičko ili pravno lice? Radite li za kompaniju koja se bavi zdravstvenim osiguranjem? Da li prodajete drogu? Da li ste

2 DEA (*Drug Enforcement Administration*) – Uprava za suzbijanje narkomanije; FDA (*Food and Drug Administration*) – Uprava za hranu i lekove; NICB (*National Insurance Crime Bureau*) – Nacionalni zavod za borbu protiv prevara u osiguranju; NHCAA (*National Health Care Anti-fraud Association*) – Nacionalno udruženje za borbu protiv prevara u zdravstvu. (Prim. prev.)

zavisnik? Lekar? Student medicine? Tražite li tablete za nasilnog muža ili poslodavca? NASA?”

„Mislim da patim od nesanice. To mi je glavni problem.“

„Verovatno ste i zavisnik od kofeina. Jesam li u pravu?“

„Ne znam.“

„Najbolje je da nastavite da pijete kafu. Ako sad prestanete, samo ćete izludeti. Prava nesanica uključuje halucinacije, vremenske intervale kojih se ne sećate, a obično i slabo pamćenje. Može da napravi pravu pometnju u životu. Da li vam to zvuči poznato?“

„Ponekad se osećam kao da sam mrtva“, rekla sam joj. „I mrzim sve živo. Da li se to računa?“

„O, računa se. I te kako se računa. Sigurna sam da mogu da vam pomognem. Ali od novih pacijenata uvek tražim da dođu na petnaestominutni razgovor, koliko da vidimo kako se uklapamo. To je gratis. I preporučujem vam da počnete redovno da pišete podsetnik kako ne biste propuštali termine. Dozvoljavam otkazivanje najkasnije dvadeset četiri sata ranije. Znae one samolepljive blokčiče? Nabavite jedan. Daću vam da potpišete neke izjave i ugovore. A sad zapišite ovo.“

Rekla mi je da dođem sutra u devet ujutru.

Živela je i radila u stambenoj zgradi u Trinaestoj ulici, nadomak Junion skvera. Čekaonica je bila u mračnom salonu s drvenom oplatom, punom lažnog viktorijanskog nameštaja, igraćaka za mačku, časa s potpurijem, ljubičastih sveća, venčića od uvelog ljubičastog cveća i gomila starih brojeva časopisa *Nešenel džiografik*. Kupatilo je bilo prepuno veštačkih biljaka i paunovih pera. Na lavabou, pored ogromnog raspuklog bledoljubičastog sapuna, stajale su drvena časa s kikirikijem i ljuštura abalona. To me je zbunilo. Svu ličnu kozmetiku bila je sakrila u veliku korpu u ormariću ispod lavaboa. Koristila

je nekoliko praškova protiv gljivica, steroidnu kremu na recept, šampon, sapun i losione s mirisom lavande ili ljubičice. Pasta za zube od komorača. Tečnost za usta takođe je bila na recept. Probala sam je, imala je ukus okeana.

Kad sam prvi put otišla kod nje, nosila je Šancovu kragu od penastog materijala (zbog „nezgode u taksiju“), a u naručju je držala debelu prugastu mačketinu, koju mi je predstavila kao svoju „najstariju“. Pokazala mi je ka majušnim žutim kovertama u čekaonici. „Kad uđete, napišite svoje ime na koverti i stavite u nju presavijen ček. Uplate idu ovde“, rekla je kucnuvši drvenu kutiju na stolu u kancelariji. Kutija je izgledala kao one u crkvama u koje se ubacuju prilozima za sveće. Na jednom kraju otomana prekrivenog mačjim dlakama nalazila se gomila lutaka sa okrnjenim porcelanskim licima. Na radnom stolu su bile nepojedene štangle od žitarica, naslagane plastične kutije s grožđem i nasečenim komadima dinje, kao i ogroman zastareli kompjuter i još jedna gomila *Nešanel džiografika*.

„Šta vas dovodi ovamo?“, pitala me je. „Depresija?“ Već je bila izvadila blokče s receptima.

Namera mi je bila da je slažem. Sve sam pažljivo smislila. Rekla sam joj da već šest meseci imam problema sa spavanjem, a zatim se požalila i na osećaj beznađa i na nervozu kad sam u društvu. Ali dok sam deklamovala svoj uvežbani govor, shvatila sam da je to donekle istina. Nisam patila od nesаницe, nego od neopisive tuge. A jadanje doktorki Tatli bilo je neobično oslobađajuće.

„Jedino znam da hoću nešto za smirenje“, rekla sam otvoreno. „I nešto što će mi ublažiti potrebu za društvom. Ne mogu više ovako“, rekla sam. „A povrh svega sam siročče. Verovatno imam PTSP. Moja majka se ubila.“

„Kako?“, pitala je doktorica Tatl.

„Presekla je vene“, slagala sam.

„To valja znati.“

Kosa joj je bila crvena i kovrdžava. Šancova kragna bila joj je prošarana nečim što je izgledalo kao mrlje od kafe i hrane, a preko vrha se prelivala koža vrata, prignječena uz bradu. Imala je lice kao pas svetog huberta, otromboljeno i u prevojima, i upale oči skrivene iza majušnih naočara sa žičanim okvirom i staklima debelim kao piksla. Nikad joj nisam dobro videla oči. Slutim da su bile ludačke, crne i sjajne, kao u vrane. Pisala je dugačkom ljubičastom olovkom s ljubičastom peruškom na vrhu.

„Oba roditelja su mi umrla dok sam studirala“, nastavila sam. „Pre svega nekoliko godina.“

Na trenutak mi se učinilo da me pomno proučava, ravnodušnog lica. A onda se ponovo posvetila blokčetu s receptima.

„Imam dosta iskustva sa osiguravajućim kompanijama“, rekla je samouvereno. „Znam kako se igraju njihove igrice. Da li uopšte spavate?“

„Retko“, rekla sam.

„Snovi?“

„Uvek košmari.“

„Pretpostavila sam. Spavanje je ključ. Većini ljudi treba bar četrnaest sati sna. Savremeno doba nas je primoralo da živimo na neprirodan način. Radi, radi, radi. Žuri, žuri, žuri. Verovatno previše radite.“ Zapisala je nešto. „Veselost“, rekla je. „Više volim to nego radost. Nerado koristim reč sreća. Veoma je sputavajuća. Treba da znate da sam neko ko se razume u nijanse ljudskog iskustva. Naravno, preduslov je da čovek bude odmoran. Zna li šta znači veselost? Ve-se-lje?“

„Da. Kao *Kuća veselja*“, rekla sam.

„Tužna priča“, na to će doktorka Tatl.

„Nisam je pročitala.“

„I nemojte.“

„Čitala sam *Doba nevinosti*.“

„Dakle, obrazovani ste.“

„Studirala sam na Kolumbiji.“

„Dobro je da to znam, mada vi u ovom stanju baš i nemate naročite koristi od toga. Obrazovanje je direktno srazmerno uznemirenosti, što ste verovatno već čuli, budući da ste studirali na Kolumbiji. Kako se hranite? Redovno? Postoje li neka ograničenja u tom pogledu? Kad ste ušli ovamo, pomislila sam na Faru Foset i Fej Danavej. Jeste li u nekom srodstvu? Rekla bih da ste desetak kilograma ispod idealne težine po Kveteletovom indeksu.“

„Mislim da bi mi se apetit vratio kad bih mogla da spavam“, rekla sam. To je bila laž. Već sam spavala više od dvanaest sati dnevno, od osam do osam. Nadala sam se da će mi dati neke tablete kako bih mogla da preguram čitav vikend.

„Ogledi na pacovima pokazali su da redovna meditacija može pomoći u lečenju nesanice. Nisam vernik, ali možda biste mogli da posetite crkvu ili sinagogu i da tamo zatražite savet za postizanje unutrašnjeg mira. Kvekeri mi deluju kao razborit svet. Ali čuvajte se sekti. To su često samo zamke za porobljavanje mladih žena. Jeste li seksualno aktivni?“

„Ne naročito“, rekla sam joj.

„Živate li blizu nuklearne elektrane? Ili visokovoltaznih vodova?“

„Živim na Aper Ist Sajdu.“

„Koristite li metro?“

Tada sam svakog dana metroom išla na posao.

„Mnogo psihičkih oboljenja prenosi se na zatvorenim javnim mestima. Osećam da je vaš um previše porozan. Imate li neki hobi?“

„Gledam filmove.“

„To je zabavno.“

„Kako su naterali pacove da meditiraju?“ , pitala sam je.

„Jeste li ikada videli kako se glodari razmnožavaju u zarobljeništvu? Roditelji jedu svoje mlade. Ali ne možemo zato da ih demonizujemo. To rade iz saosećanja. Za dobrobit vrste. Da li ste alergični na nešto?“

„Na jagode.“

Na to je doktorka Tatl spustila olovku i zagledala se preda se, po svoj prilici zaokupljena mislima.

„Neki pacovi“, rekla je posle izvesnog vremena, „verovatno zaslužuju da ih demonizujemo. Određeni pacovi.“ Ponovo je uzela olovku i teatralno mahnula ljubičastom peruškom na vrhu. „Onog trenutka kad počnemo da pravimo generalizacije, odričemo se prava da samostalno donosimo odluke. Nadam se da me pratite. Pacovi su veoma odani našoj planeti. Probajte ove“, rekla je pružajući mi nekoliko recepata. „Nemojte da ih podignete odjednom. Moramo to da radimo malo-pomalo, da ne izazovemo podozrenje.“ Ukočeno je ustala i otvorila drvenu vitrinu sa uzorcima lekova, pa bacila nekoliko reklamnih kesica na sto. „Daću vam papirnatu kesu, zbog diskrecije“, rekla je. „Prvo podignite litijum i hal-dol. Dobro je da počnemo nečim žestokim. Pa ako se kasnije ukaže potreba da pređemo na nešto još jače, vaša osiguravajuća kompanija neće biti iznenađena.“

Ne mogu da krivim doktorku Tatl zbog groznih saveta. Uostalom, moja je odluka bila da budem njen pacijent. Dala mi je sve što sam joj tražila i za to sam joj bila zahvalna.